

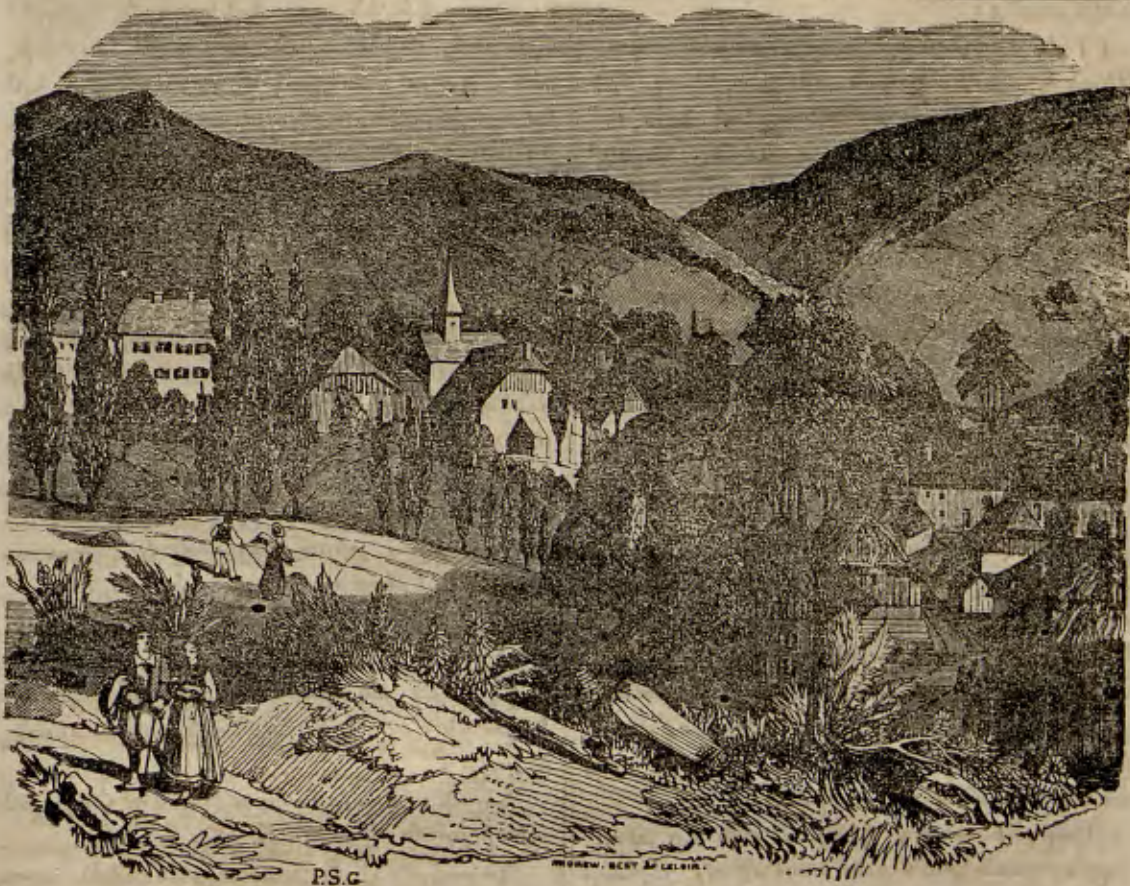
ՀՏԵՄԵՐԵՆ

ՊԻՏԵՆԻ ԳԻՏԵԼԻԷՅ

ՀԵՏՈՐ 6

ՓԵՏՐՈՎ 1:1846

ԹԻԻ 68

Պան ԴԵԼԱ ՌՈՇ* ԳԵՂԵՐ

Մէկ օր մը գեղացի մը եկաւ (Պաերլնոս վարժապետին կերակուրի սենեակը և ըսաւ . «Ե՛հ, սիրելի վարժապետ, որչափ կը պաշտօնս քու վրադ»:

Եւ խօսքը համատ սրտէ մը յառաջ կուգար, բայց միանգամայն վշտացուցիչ խօսք մըն էր: (Պաերլնոս և իր կինը աղքատ անձինք էին, ու եօթը արու զաւակ և երկու աղջիկ ունէին սնուցանելու . ու ան նոյն վայրկեանին աս ինք զաւակներն ալ մեծ և բոլորաձև սեղանին բոլորովին նստած ա-

խորժանօք կերակուր կուտէին: (Պաերլնոսի կինը՝ որ հրեշտակային հեղութիւն մը ունէր, ցաւագին աչքով իր էրեւանը նայեցաւ . ան ալ գլուխը վերցուց ու քրմծիւծաղ ըլլալով պատասխան տուաւ . «Ինչո՞ւ համար զիս մեղքնալու արժան կը համարիս, սիրելի բարեկամ, հաւատ ինձի որ եթէ մահը գար ու իմ ինք որդւոցս մէկը յաւիշտակէլ ուղէր, (աս խօսքը ըսելուն՝ գլուխը գլուխը հանեց դէպի դուռը նետեց ու ժով մը) կը պուռայի անոր երեսին, Կ'սկսուէր ասկից, ո՞վ անդամ, ո՞վ հասկըցուց քեզի որ իմ զաւակներէս մէկը աւելորդ բեռ-

*Ban de la Roche.

մը եղած ըլլայ ինծի : Տղայքը սատորիկ ծի-
ծաղելով աս խօսքին վրայ՝ ոտք ելան ու դա-
ցին իրենց ծնողին վեղը փաթտուեցան .
մայրերնին ալ սիրտը շարժուած՝ իր բարե-
սիրտ երկանը ձեռքը կրտսեղմէր : Գեղացին
աս տեսարանը իր աչքին առջևը ունենա-
լով՝ աղէկ հասկըցաւ թէ ինչ մեծ սէր՝ և
աղքատութեան մէջ ինչ համբերութիւն
ունին ասոնք :

Օպէրլինոսի գերդաստանը՝ բարեկարգու-
թեան և միաբանական սիրոյ օրինակ մըն
էր : Իրիկունները՝ ամէնքն ալ ան նոյն սե-
ղանին բոլորովը կը հաւաքուէին . հայրը՝
պատկերներ ու գեղեցկատեսիլ գաշտեր կը
գծադրէր . մայրը՝ բարձր ձայնով պատմու-
թիւն կամ բանաստեղծութիւն մը կը կրկա-
րար . իսկ տղայքը՝ կամ գծադրութիւնները
կօրլնակէին և կամ պէս պէս գոյներով կը
դարձարէին զանոնք , միանգամայն ականջ
դնելով ընթերցմունքին՝ որ երբեմն մինչև
կէս գիշեր կը տևէր :

Լևոնային եղանակին մէջ՝ հանգստու-
թեան ժամերը ուրիշ զօսանքներով կան-
ցունէին : Հատ անգամ տեսնուած է որ ()
պերլինոս արժանապատիւ վարժապետը ,
քերականական կըթուծիւնները մէկ դի-
ձգած , իր զաւկներուն զինուորական կըր-
թութիւն կուտար . կարգաւ կը կայնեցունէր
զանոնք , ու ինքը աս փոքրիկ խումբին առ-
ջէն քալելով՝ հին թմբուկի մը վրայ ոտք
առնելու եղանակը կը զարնէր :

Պարզ և անմեղ կենցաղ մըն էր ասի-
կայ , որուն բուն անձնատէրն ալ չկրնար
առանց նախանձելու նայիլ : () պերլինոսի
զաւկներէն մէկը՝ Ֆրից անունով , որուն
վարքը պիտի պատմեմք հոս , ամենէն աւելի
յօժարութիւն մը կը ցուցնէր աս զինուորա-
կան խաղերուն . մեծ փափագով աւելի կը
փնտռէր պարսպապահ զօրքերուն կըթու-
թիւնը տեսնել , և երբոր տեսնէր՝ կը վա-
զէր զինուորական զնդից կարգերուն մէջ կը
մտնէր . անան՝ որ զինուորները տեսնելով
աս տղուն պատերազմական իղձը , քրմի-
ծաղ կը ըլլային անոր վրայ : Ֆրից իր տղա-
յական միտքովը կը խորհէր որ զինուոր ըլ-
լայ բայց վերջապէս հոգեւոր հովիւ եղաւ ան՝
ու իր խաղաղարար պաշտօնին մէջ այնչափ
քաջաւարտութիւն ցըցուց որչափ որ զինուո-

րական վեճակի մը մէջ կրնար ցուցուիլ ,
և անկէջ ալ աւելի փառք ստացաւ :

Ֆրից իր առջի ուսմունքները նոյն զըպ-
րոցին մէջ սորվեցաւ , ուր տեղ իր հայ-
րը վարժապետութիւն կընէր : 1755ին՝ ե-
լաւ անկէ համալսարանը մտաւ , ուր որ ա-
ղէկ սորվեցաւ փիլիսոփայութիւն և աստ-
ուածութեանութիւն : Ըն նոյն ժամանակը
դաստոռութիւն ալ կընէր , և այսպէս
աշխատելով բաւական ասլրուստ ճարեց ի-
րեն : Եւ իսկ հասարակ մարդոց տղայք էին
իր աշակերտները , բայց առ սակաւ սակաւ
իր անունը հռչակեցաւ և հարուստ գեր-
դաստաններ վարժապետ կուղէին զինքը :
1762ին՝ առաջարկուեցաւ իրեն դաստիարակ
ըլլալու Ս . Օ. Իէկէնհայէնի տղոցը , որ
անտունը Ս զրասպուրկի առաջին վերա-
բոյժն էր : Ըս աւելիով փորձով ցուցուց
ան՝ զիւրադգած ըլլալը և հաստատուն կամք
ունենալը որով ետքը այնքան երևելի եղաւ .
քանզի Օ. Իէկէնհայէնի բարեկամներէն մէ-
կուն յանձնուած էր որ քանի մը պայման-
ներու վրայով վարժապետին հետը խօսի .
բայց անիկայ բիրտ կերպով մը ըրաւ աս
բանը , և երեսասարդ դաստիարակին հա-
մարձակ պատասխաններովը աղէկ մը պատ-
ժուեցաւ :

Լևոնային ան պայմաններուն մէկ քանին
կըղնեմք հոս , () պերլինոսի պատասխան-
ներովը :

Պայտն : Տղայքը միշտ մաքուր հագուած
պիտի ըլլան , լուացուին և՛ :

Պարտախան : Կը պատուիրեմ իմ աշա-
կերտներուս որ մաքրութիւնը սիրեն . կի-
մացունեմ անոնց թէ սրջափ օգտակար է
մաքրութիւնը . բայց ընտանի հոգերուն
յանձնառու չեմ ըլլար , որ կորսնցնեմ
իմ պատուական ժամանակս զանոնք վար-
ժելու և իմ յատուկ ուսմունքներուս պա-
րագելու , որն որ՝ ամէն աւելի մէջ երբեք
չեմ ուզեր զանց առնել :

Պայտն : Դաստիարակը իր աշակերտ-
ներուն հետ պիտի պտըտի շաբաթը երեք
անգամ :

Պարտախան : Լսիկայ ալ աւելի յաճախ
կամ քիչ անգամ պիտի ըլլայ , եղանակին
և պարագային համեմատ :

Շէրաք :

Պայան : Պտըտեղու ժամանակը՝ դաստիարակը օգտակար բաներու վրայով խօսք բանայ աշակերտներուն :

Պարտախան : Ասիկայ իմ սովորական ընթացքս է , ու ասանկ կընեմ որչափ որ առիթ կուենեամ :

Պայան : Սեղանի ատեն՝ դաստիարակը կըտրէ միսը :

Պարտախան : Այո բանը բնու երբեք չեմ ըներ :

Պերջապէս ()պէրլինոս՝ Օլիէկէնհակէնի տունը մտաւ իր ուղած պայմաններով . և հոն բնակելու ժամանակէն օգուտ քաղելով՝ նոր ծանօթութիւններ ստացաւ : Բան զի ան միջոցին միտքը զրուս որ գեղի մը հոգեւոր հովիւ ըլլայ . վասնորոյ հարկաւոր սեպեց որ քիչ մըն ալ բժշկութիւն սորվի , ու պիտի կարեւոր վերաբուժական գործիքները բանեցունելու ընտանեայ : Աս նախա տեսութիւնը շատ հարկաւոր էր , ըստ ոլում անատենները դեռ քաղաքներէն դուրս բժիշկ չէր գտնուէր : Օլիէկէնհակէն ալ իր կողմանէ քաջաբերեց ու օղնեց ()պէրլինոսի բարի նախանշին . քիչ մը բժշկութեան տեսական գիտութիւնը սորվեցուց անոր , ու ետքը ջանայ որ գործնականի հետեւելու անոր առաջին ընդդիմութիւնները յաղթէ : Մէկ օր մը երբոր կըխօսակցէին , անուանի վերաբոյժը յանկարծ իր հանդերձը հանեց վրայէն , շապկին թւը վեր վերցուց և ըսաւ դաստիարակին՝ որ զարմանքով կընայէր անոր . «Կըզգամ որ հարկաւոր է ինծմէն արիւն առնել , ու դուն պիտի ընես սա գործողութիւնը . քեզ տեսնեմ պատրաստուէ՞» : ()պէրլինոս շուարեցաւ մնաց , ու կըվախնար թէ իր տերջը ձեռքը պիտի վերաւորէ : Օլիէկէնհակէն ոտք կոխեց . ան ալ չկրցաւ դէմ կենալ ու կատարեալ յաջողութեամբ արիւն առաւ անկէ :

1765ին՝ ()պէրլինոս թողուց սա տունը . բայց Օլիէկէնհակէն երբեք չգաղղեցաւ աւնոր բարեկամութիւն և պաշտպանութիւն ընելէն : Երկու տարիէն ետեւ առաջարկեցին ()պէրլինոսի գաղղիական գունդի մը մատրանապետ ըլլալ . սա առաջարկութիւնը արթնցուց իր սրտին մէջ տղայութեան ժամանակին յօժարութիւնը որ ու-

նէր զինուորական վիճակին : Աւտի ընդունեց սա պաշտօնը . բայց մէկ պարագայ մը հանդիպելով որ իր բովանդակ կենաց ընթացքը որոշեց , ստիպուեցաւ գրեթէ անմիջապէս ան պաշտօնէն հրաժարելու :

Սղիւպէր անունով հոգեւոր հովիւը՝ որ տասնուհինգ տարիէ հետէ Պան տըլա Ռօշի բնակիչներուն բարեխառութեանը անձնանուէր եղած էր , 1766ին վերջերը ստիպուեցաւ իր պաշտօնէն հրաժարելու , որ իր տկարութեանը պատճառաւ ալ չէր կրնար արժանապէս կատարել : Բայց ուզեց որ գոնէ գոնէ այնպիսի յաջորդ մը , որ իր բռնած ընթացքը հասկընայ և շարունակելու աշխատի : ()պէրլինոսի համբաւը լրած ըլլալով յոյս մը ծագեցաւ իր սրտին մէջ , որ սա երիտասարդ աստուածաբանը իրեն յաջորդը կրնայ ըլլալ :

Բայց հարկաւոր է որ երկու խօսք ալ Պան տըլա Ռօշի վրայով զրուցենք : Աս գիւղը՝ որուն անունը հին բերդէ մը առնուած է , վեց փարսախ շրջապատ ունի , Սթրասպուրկ քաղաքին մօտերը : Աս երկրի բնակիչները շատ ժամանակ ենթակայ եղան մարդկային ազգի ան երկու մեծ պատուհասին՝ որ է աղքատութիւն և տգիտութիւն : Հատ ժամանակ իրենց մի միայն կերակուրը պտուղներ և վայրի խոտեր էին , ու երկիրը անտառներով ծածկուած էր : Առաջին երջանիկ փոփոխութիւնը ան եղաւ , որ գետնախնձոր մտցուցին սա երկիրը , 1709ին :

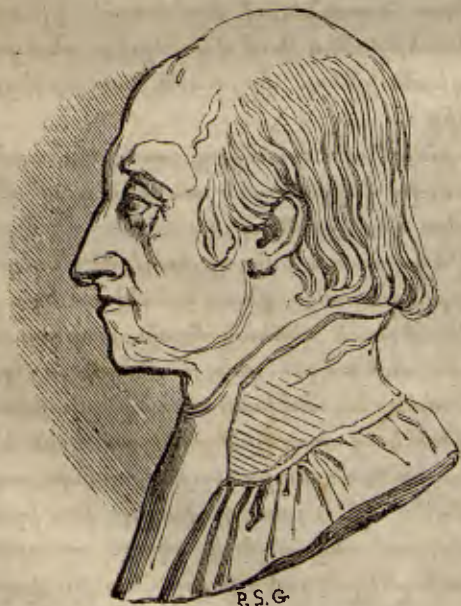
Ղանք հիմա պատմելու սա երկու արժանապատիւ հովիւներուն առջի անգամ մէկը զմէկու հետ տեսնուելը :

Մէկ առտու մը Սղիւպէր ()պէրլինոսի բնակարանը գնաց . մութ սանդուխէ մը վեր ելաւ և սենեակ մը մտաւ որ առաստաղին մէջն էր . դուռը բանալուն պէս՝ սենեակին մէկ անկիւնը անկողին մը տեսաւ որ թղթէ վարագոյրներով ծածկած էր : «Վառսիկ Պան տըլա Ռօշի յարմար սովորութիւն մը» , ըսաւ Սղիւպէր ինք իրմէ : Ստիկցաւ անկողինին և սկսաւ զուարճաբանուի ընել ()պէրլինոսի հետ իր վարագոյրներուն վրայ : Հետոյ ըսաւ «Աս փոքրիկ երկրթէ տապակը ի՞նչ է սեղանին վըրայ կախուած» : «Իմ խոհանոցս է , պատաս-

խանն տուաւ ()պէրլինոս . ես իմ ազգա-
կաններուն հետը կէս օրուան կերակուրը
կուտեմ, որ թող կուտան ինծի ամէն մէկ
անգամին կտոր մը հաց վերցունել սեղա-
նէն : Իրիկուան կերակուրի ատեն՝ հացը
աս տապակին մէջ կը դնեմ, աղ կը ցանեմ
վրան, քիչ մըն ալ ջուր կը լցունեմ, յե-
տոյ կանթեղս անոր տակը դնելով կը շարու-
նակեմ իմ ուսմունքս : Եւ որ մէկ երկու
ժամ անցնելէն հետեւ անթնամ, իմ ընթ-
րիքս կընեմ, պինտ ախորժակով կերակուր
ուտելու պէս» : Ապտեցաւ Աղիւպէր և ը-
սաւ անոր . « Ի՞նչ իմ փնտաւած մարդս
ես » :

Պան տըրա Ռօշի նախորդ հովիւր՝ անա-
տենը հասկըցուց ()պէրլինոսի իր այցելու-
թեան բուն նպատակը : Ի՞նչ ալ ուրախու-
թեամբ ականջ դրաւ անոր լրաճներուն,
ու համարձակ զրուցեց թէ կընդունի ան ա-
ռաջարկութիւնը :

Օպէրլինոս ելաւ Աղիւպէրի հետ Պան
տըրա Ռօշ գնաց . հոն տեղի բնակիչներուն
անմեղ և պարզամիտ կերպարանքը, և
մինչև ան ատենը անոնց տրուած բարեկըր-
թութիւնը՝ և դեռ շատ բաներ հարկաւոր
ըլլալը տեսնելով, ի գութ շարժեցաւ, և
իր բոլոր ջանքովը՝ աս խեղճ ժողովուրդին
համար աշխատելու յանձնառու եղաւ :

()պէրլինոսի պատկերը :

Քանուկութը տարեկան էր երբ որ իր
ճակդեցիին անշուք բնակտորանը մտաւ :

Օպէրլինոսի առաջին հոգը եղաւ զբա-
լատուններ հաստատել . քանզի շատ աղէկ
գիտէր որ Պան տըրա Ռօշի բնակիչներուն
թանձր տգիտութիւնը մեծ արգելք մը պի-
տի ըլլայ անոնց վիճակը լաւացնելու :
Տգէտ մարդիկ գէշ կը խօսին, ըսածնին
հասկըցուի, ուրիշներուն խօսքն ալ ի-
րենք չեն հասկնար . իրենց յիշողութիւնը
և մտածութիւնը քիչ է : Վրիթէ չեն գի-
տեր ինչ որ իրենցմէ առաջ եղած է, կամ
թէ ինչ որ կը լայ ուրիշ տեղուանք, բայց
միայն գիտեն ինչ որ կը տեսնեն իրենց ապ-
րած տեղը . ինչ որ հայրերնին ըսած չեն
իրենց կամ իրենք տեսած չեն, սքանչե-
լի, անհաւատալի և անհար կը թուի ի-
րենց : Աւտի որ ատեն մէկը ստիպելու ըլ-
լայ զանոնք՝ իրենց սորված ճամբէն դուրս
ելելու, այնպէս կը կարծեն որ անիկայ ի-
րենց թշուառութիւնը և կորուստը կուզէ .
թէ որ անոնց մտքին թմրութիւնը արթն-
ցունելու ջանայ մէկը, անօգուտ ու խաւառ-
ութիւն կը թուի իրենց . և ով որ խորհուրդ
տայ անոնց, սովորութիւններնուն մէջ չըն-
չին փոփոխութիւն մը ընելու, թէ և խիստ
շահաւոր ըլլայ ան, թշնամի կը համարին
զանիկայ :

Իհա աս ցաւալի փորձառութիւնները
կրեց երիտասարդ հովիւն ալ Պան տըրա
Ռօշի մէջ իր բնակութեան առջին տարի-
ները : Եւ պէտք խոհեմութեամբ և քաղ-
ցրութեամբ կը վարուէր, այսու ամենայնիւ
շատ դէմ կեցան առաջ իր ըրած աշխա-
տութիւններուն, ինչու որ գետնները գոր-
ծել տալ կուզէր, պողաբեր ծառերուն
մշակութիւնը տարածել, գետնախնձորը և
կանեփը լաւացնելու համար ալ աւելի հոգ
տանիլ, (որովհետեւ ասոնք շատ յարմար
են ան երկրի աւազուտ հողին) և հարկա-
ւոր ճամբաներ բանալ տալ, մերձակայ
գեղերուն հետ հաղորդակցութիւն ունենա-
լու համար :

Ի վերջոյ աղիւն միջոց մը բանեցուց որ
յաջողութեամբ պատկեցաւ . քանզի սկսաւ
իր ուղած բաներուն ինքը անձամբ օրինակը
տալ, որ գեղացիներն ալ յորդորուելով
ձեռք զարնեն անոնց : Վրանի մը նեղ ճամ-
բաներ կային շատ բանուկ, որոնք իր թե-
մին վերաբերեալ երկու արտերու մէջէ

կանցնէին : Աստի ինքը սկսաւ իր ծառային հետ աշխատիլ ան արտերուն մէջը . չորս հինգ ոտք խորութեամբ փոսեր բացաւ , մատողատունկ ծառեր տնկեց հոն տեղ ուանքը , և անոնց բոլորտիքը լեցուց այն պիտի հողով որ աղէկ գիտեր թէ ան ծառերուն աճմանը նպաստաւոր են : Ամէն տեսակ պտղատու ծառերէն , զոր խնձորենի , տանձենի , կեռասենի , շլորենի , ընկուզենի ևն , մէյմէկ նորատունկ ձեռք բերած ըլլալով , կարգաւ տեղաւորեց զանոնք իր պարտէզին մէջ , որ ուրիշ տեղ փոխադրելու կարեւոր տնկոց ծառաստան մը եղաւ . և համբերութեամբ սպասեց որ իր թեմի ժողովուրդը ամէն օր աչքի առջև ունենալով ծառերուն բարեյաջող վիճակը , ինքնին զան և ուզէն անոնցմէ : Իր ակնկալութիւնը փուճը չէրաւ . ծառ տնկելու յօժարութիւնը քիչ ատենի մէջ տարածուեցաւ , և պատուաստելու արհեստը՝ որ ինքը շատերուն սորվեցուցեր էր , ամէնքն ալ գործածել սկսան :

Եւր որ կողմէր ճամբաներ բանալ կամ ընդարձակել , կառավարիչէն հրաման առածին պէս՝ բրիչը ձեռքը կառնէր կերթար պինտ դժուար տեղուանքը , ամենեւին հող չընէրով թուփերէն ձեռքերը պատուութիւն կամ քարերէն վնասութիւն : Եւ կերպով քաջալերութիւն և բարի նախանձ մը կուտար անոնց : Երբեմն զանազան տեղուանք միանգամայն գործել կուտար , ան ատենը ձի կըհսկէր ու մէկ տեղէն մէկալը վազելով՝ խորհուրդ կուտար և խոհեմ կարգադրութիւններ կընէր : Դեռ ինքը չէկած՝ խիստ լայնարձակ վտակներուն մէջ ծառեր կըծղէին ու անոնց վրայէն կանցնէին . բայց ինքը ձեռք զարկաւ քանի մը կամուրջ շինել տալու . ու շատ չքշեց իր անձամբ աշխատելու օրինակովը՝ խել մը կամուրջներ շինուեցան :

Բարեսիրտ հովիւը ինչ ատեն կըտեսնէր որ հասարակաց օգտակար գործ մը պիտի չկրնայ մինակ ինք իր գլխուն կամ մէկ երկու հոգիի օգնութեամբ լըմնցունել , քնկերութիւններ կըհաստատէր կամ քաջալերութեան վարձք կըխոստանար , ու անանկ զլուխ կըրտանէր : Եւս աս ամէն բարեկարգութեանց ծախքը կըհոգար՝ արարդէներ

և ստորագրութիւններ ընդունելով Աթրասպուրկի հարուստ բնակիչներէն : Եւստ անգամ գիշերօք ձի կըհսկէր , քաղաքը կերթար ու ողորմութիւն կըհաւաքէր իր թեմի ժողովուրդներուն համար , կամ անոնց իրաւունքները կըպաշտպանէր դատաւորներուն առջին , որպէս զի ամէն կերպով օգուտ ընէ անոնց : Արտը կըցաւէր տեսնելով որ ամէն անգամ աս խեղճ՝ գիւղականներուն մէկ գործիքը կտորուէր , դրամի կարօտ են ուրիշ մը գնելու , և ամբողջ օր մը կը կորսնցունեն գործիք գնելու պատճառաւ հեռու տեղ երթալուն համար : Աստի զըժուարութեանը առջին առնելու մտօք խառնութ մը հաստատեց հոն , ուր տեղ իրենց հարկաւոր գործիքը կառնէին ան նոյն գընովը որ կարժէր , և դրամն ալ ունեցած ատեննին կըվճարէին . թէ որ փայտահատ ըլլար առնօղը՝ փայտ կտրելը լըմնցունէրէն ետեւ , թէ որ երկրագործ՝ իրեն անասունները , գետնախնձորը և վուշը ծախէրէն ետեւ . ըստ որում ասոնցմով միայն գեղացիները իրենց ապրուստը կըճարէին :

Օպերլինոսի թեմին մէջ բնաւ մէկ արհեստաւոր մը չկար . ուստի պէտք եղած ատենը՝ որն որ շատ անգամ կըհանդիպէր , ինչպէս որ վերը ըսինք , քանի մը փարսախ հեռու տեղ ճամբորդութիւն ընելու կըստիպուէին խեղճերը : Եւստ համար՝ (1) պերլինոս ուշադրութեամբ քննեց երիտասարդներուն ընդունակութիւնը , ընտրեց առաւ զանոնք որ իր որոշած արհեստին յարմար դատեց , հագուստ շինեց անոնց ու ուրիշ տեղ մը աշակերտութեան դըրաւ : Եւսպէս քանի մը տարիէն իր թեմը ունեցաւ սպլադործ¹ , պայտաւ² , որմնագիր³ , ատաղձագործ⁴ , ապակագործ⁵ և ուրիշ արհեստաւորներ : Եւս գործը խիստ յաջողութեամբ կատարուելով՝ բազմաթիւ անձնք համեստութեամբ ապրելու միջոց մը ունեցան , և մեքենական արհեստներուն յօժարութիւնը ժողովուրդին տարածեցաւ : Եւսկէ զատ՝ (2) պերլինոս մտցուց անոնց մէջ քանի մը ճարտարութեան արհեստներ ալ , գլխաւորապէս բամպակ մանելը և ոստայնանկութիւնը⁶ : Եւստեմի մարդիկ

¹ Երասպաւոր :² Երասպաւոր :³ Տոմարաւոր :⁴ Տօղաւոր :⁵ Տաւար :⁶ Զոտաւոր :

և դեռահասակ տղայք, արք և կանայք, որ յետին թշուառութեամբ և անգործութեամբ օրերնին կանցունէին ձմեռնային եղանակին մէջ, աս միջոցներով գործ և ապրուստ գտան:

Ապա խել մը օգտակար գրքեր ծախուաւնելով հեռոջհեռ տարածեց իր թեմականներուն մէջ, քիչ մը կրթեալ եղողներուն: Կաւ մասնաւոր կենակցութեանց մէջ ու շաբաթական դասերուն և խրատներուն ժամանակը որ իր տունը կուտար, կիւմացունէր և կրթացատէր անոնց ան ատենին խիստ կարեւոր գիւտերը և երեւելի զիպուածները: ու խոհական զիտողութիւններ ալ ընելով իր մեծ նպատակին համար անխնջ կաշխատէր, և կը ջանար որ ամէնքն ալ կրօնական և բարոյական կրթութեանց մէջ աւաջ երթան:

Փոխ ստակ տալու սնտուկ մը հաստատեց հոն, որուն աւաջն գրամագլուխը իր բարեկամները հոգացին. և ասանկով մուրաց կանութիւնը բնաջինջ ըրաւ: Ընհաւատարմութիւնը, և սնտուկէն փոխ աւելուած ստակը չվճարելը, իր աղքատ և քաղցը խրատներով՝ գարշել բան մը սեպուած էր, և հազիւ կը զոտնուէր մէկը, որ այսպիսի անարգ գործ մը ընէ ուղէր: Ըստ սնտուկը անթիւ օգուտներու պատճառ եղաւ. երբ որ աշխատասէր և համեստ գեղացի մը ձախորդութեան պատահելով չէր կրնար իր պաշտօնէրը վճարել, կերթար մոտեմաբար կիւմացունէր (պէրլինոսի. ան ալ միշտ կարող էր ազատել զանկիւյ ան վնասէն: Ինքը կրնէր անոր հաշուեգիրը, կազատէր աւելնելի տէրերուն ձեռքէն, որ շատ անգամ անոնք ալ աղքատ մարդիկ էին. ու փոքր գումար մըն ալ զժբաղքին ընծայ կուտար որ միջոց մը ունենայ վերստին իր գործը կարգաւորելու ու իր երկրագործութիւնը ընելու:

Հատ երկար կըլար, թէ որ մի քան միջոցէ պատմէինք (պէրլինոսի բոլոր գիւտերը, որ ճշմարիտ եղեայքսիրութեամբ բոլրեթեալ ՚ի զըլխ տարաւ, իր խնամոցը յանձնուած ժողովուրդը օգտին համար: Կը թէպէտ գործունեայ էր բնութեամբ, բայց միշտ արժանաւոր ընկերի մը կարօտ էր որ

օգնէ իրեն: Ըսիկոյ ալ յաջողեցաւ անոր որ գտնէ. քանզի Սարխամ Սողովմէ Աւիլէր անուն Սթրասպուրկի համալսարանին վարժապետներէն մէկուն աղջիկը, որ շատ տարիէ հետէ որք մնացած էր, Պան տըլա Ռօշ եկաւ, քանի մը շաբաթ մնալու համար: Իր մեկնելէն երկու օր աւաջ (պէրլինոսի միտքը եկաւ թէ տախկայ պիտի ըլլայ ան, որ Ըստուած իրեն օգնական ըլլալու սահմաններ է: Ռատի խնդրեց ամուսնանալ անոր հետ, ան ալ հաճեցաւ աս բանին, և ամուսնացան ասոնք 6 յուլիսի 1768 ին: Ըստ իրենք ինք գաւակ ծնանելէն հոն յանկարծ մեռաւ, 17 յունվարի 1783ին: (պէրլինոս շատ ցաւեցաւ իր կնոջը անակնկալ մահուանը վրայ:

Բայց առաքինի հովին (պէրլինոսի իր ուշադրութիւնը և հոգը ժողովուրդին ժամանակաւոր և մարմնաւոր բաներուն վերայով միայն չթողուց, այլ միշտ կը իշխէր անոնց հոգեւոր պիտոյքները, և անգաղար կաշխատէր Քրիստոնէական հաւատոյ մէջ զանոնք կրթելու: Իր շարունակ քարոզութեանէն զատ՝ մէկ ընկերութիւն մըն ալ հաստատեց՝ «Քրիստոնէական ընկերութիւն» անուանելով, որովհետ ժողովուրդը աւելի աղէկ կրթուի հոգեւորին մէջ:

Ըստպէս՝ բնական և բարոյական երեւոյթը Պան տըլա Ռօշ, զիւովին փոխուած էր. խղճութեան մէջ ապրելով՝ հանգիստ կեանքի փոխուած էր, տղիտութիւնը՝ կըրթութեան, անձնասիրութիւնը՝ եղբայրսիրութեան, բնութիւնը՝ քաղաքավարութեան:

Օպէրլինոսի յաջողութեան համբաւը առսակաւ սակաւ Վարդիլոյի և Վերմանիայի մէջ տարածուած էր: Սեծարու մարդիկ Պան տըլա Ռօշ այցելութեան կուգային, որ լուսաւորուին և բարի օրինակ առնուն աս առաքինի հովինէն:

Երկար կըլար, թէ որ (պէրլինոսի կատարեալ կենդանագիրը նկարել ուղէինք. վասնորոյ կըստիպուիմք անոր երեւելի մասերը միայն նշանակել հոս: Հատ երկիւղած և խղճահար էր:

Սասնիկ կըմեղադրէր ոմանց սովորութիւնը, որ հացերնին կըվատնեն փշանքները աս զին ան զին ցրուելով:

Աղէկ աչքով չէր նայէր անոնց՝ որ կէրակուրի ատեն իրենց պնակին վրայ դրուածը չէին ուտէր լըմնցունէր :

Չգուշութեամբ կը պահէր սպիտակ թըղթի կտորները , ու անոնցմով աղքատ տղայոց դաստոտը կը շինէր , կամ վրանին բարոյական աւածներ դրելով կը բաժնէր անոնց որ մխլթարուին , զգաստանան կամ աղէկութիւն ընելու սիրտ տունուն :

Նորեղութիւնները՝ չափէ դուրս զգուշի էին իրեն :

Խիստ մաքրասէր բնութիւն մը ունէր , ու աղտոտ բաներ տեսնելուն կը խոժուէր : Ստահութիւն չունէր այնպիսի մարդոց վրայ որոնք սովորաբար հազուստնին մաքուր չէն պահէր , ու հոգ չէն ըներ երբոր դէմ քերնին ու ձեռքերնին աղտոգի կը մտնէ : Կասկած կընէր թէ այսպիսի մարդիկ թէ և մոլի ալ չըլլան , գոնէ զուրկ են ան ազնութենէն , վայելչութենէն և շնորհալի մտքէն՝ որ մարդկային կենցաղավարութեան խիստ ցանկալի բաներն են :

Իր կենացը մինչև վերջին տարիները՝ նոյն գործունէութիւնը ու նոյն եւանդը ու նեցաւ , թէ իր կատարելութեանը համար և թէ ան մարդոցը որ կուգէին իր խրատներով վը լուսաւորիլ : Թէպէտև հիւանդութիւնները քիչ քիչ տիրէր էին իրեն , բայց խտտութեամբ կը վարուէր իր մարմնոյն հետ : Հատ անգամ կըսէր ինք իրեն , որ նստած տեղէն ելելով ցաւ կը զգար իր անդամներուն մէջ . Ի՞նչ է աս ո՞վ ծոյլ , ի՞նչ է աս . ո՞վ Գրիգ () պէրլնոս , ո՞ր է քու ոյժդ , ի՞նչ եղար :

Ութնամեայ հասակին՝ դեռ հաճելի էր իրեն սորվըցունել երիտասարդներուն թէ ի՞նչպէս շիտակ կայնիլ պէտք է և չթողուլ որ թիկունքին կորանայ ու լանջքերնին ստամոքսին վրայ ծալուի , որն որ անհոգութեան և փափուկ կենաց նշան կը համարէր : Մեռնէլէն հինգ օր առաջ իր մը կանոնները սաստիկ ցնցում մը ունեցան , և 1 յունիսի 1826ին աւտուան դէմ , ձեռնամաճ դէպի երկինքը նայեցաւ , հանդարտ և վստահ սրտիւ . ուրա աչքընները գոցեց ու մէյնի ալ չըացաւ . իր երկրաւոր կեանքը առ սակաւ սակաւ շիջանելով՝ քանի մը ժամ անցնէլէն ետև մեռաւ :

ՇՆՏԵՐԻ ԳԻՏԵՆԻ ՊԻՏԵՆԻ :

Աս թռչունին զօրութիւնը և անոր գիշատիչ բնութեան օրինակը շատ աղէկ կը տեսնեն Լմերիգայի Սիսիականի ըստած գետին վրայէն ճամբորդութիւն ընողները , երբոր ձմեռուան մէջ ջրային թռչունները մեծ բազմութեամբ հիւսիսային կողմերէն կը դառնան հարաւային կողմերը տաք կլիմայ մը երթալու : Աս ատեններս յաճախ կը տեսնուի արծիւը գետեղերը եղած խիստ բարձր ծառերուն ծայրը ոտքի վրայ կայնած , ուրկէց իր փայլուն և խոժու աչքերով կընայի ան ընդարձակ տարածութեան վրայ , և մտադրութեամբ մտիկ կընէ հեռուէն իր սուր ականջին հասած ավան մէկ ձայնը՝ որ չըլլայ թէ փոքրիկ այծեման մը անցիկուն թէթև քայլին ձայնը անգամ ականջին հասնի : Նոյն ատենը իր էզը թառած է գետին շինացի կողմը . և քանի որ որս չկայ , ատեն ատեն ձայն հանելով նշան կուտայ արուին որ հանդարտ կենայ : Աս ձայնին դէմ արուն ալ կէս մը կը բռնայ իր լայն թևերը և իր մարմնը քիչ մը դէպի վար կը ծռէ ծիծաղելու պէս ձայն հանելով , ու նորէն իր աւջի կայնութեան մէջ կը մնայ : Ջուրին յորձանքին հետ շատ տեսակ վայրի բազեր արագութեամբ կանցնին անկէց , բայց արծիւը վեհանձնութեամբ հոգ չընէր այնպէս սղտիկ որսերուն : Սակայն երբոր հեռուէն դէպի իրենց կամաց կամաց եկող կարապին փողանման

ձայնը կըլսուի՝ եղ արծիւը նորէն կըսկըսի աղաղակելով ձայն տալ արուին, քանզի ինչ պէս որ վերը ըսինք, ան ալ իր ընկերին պէս արթուն կըսպասէ : Ըն ատեն միւսը թօթ ունիւմ իր թևերը շուտ մը կոտուցովը իր փետուրները կ'արգի կըղնէ ու կըսպասէ կարապին դալուն՝ որ արդէն ան ալ մօտե նալու վրայ է : Կարապը իր երկայն պարա-

նոցը երկնցուցած, զարհուրելով կընայի իր թշնամին, անդադար կըբաղէ իր մեծ թևերը՝ որոնք կերևան թէ հազիւ իր մօր մնայն ծանրութիւնը կըվերցունեն, և ասանկ կուզայ աս ահարկու թռչուններուն մէջէն անցնելու : Ըրու արծիւը որ բոլորովին պատրաստ է որպէս չփախցունելու, կըլէ իր թաւած տեղէն սոսկալի աղաղակով մը, որ հրացանէ մը աւելի սոսկում կուտայ կարապին ականջին : Հոս կըտեսնուի արծիւին զօրութիւնը, երբոր սլանալով օդին մէջէն փայլակի պէս կիջնէ երկշոտ որսին վրայ : որն որ տագնապի և յուսահատութեան մէջ զանազան կերպերով կըջանայ անոր անգութ ճանկերէն աղաւթիւ : վեր կելլէ նորէն վար կիջնէ, և կաշխատի ջրասող ըլլալով խալըսիլ : Բայց արծիւը առաջուց գիտնալով կարապին աս հնարքը, կուզայ անոր տակը կըմանէ և իր ճանկերովը անոր կուրծքին կըզարնէ որ կարապը վեր օդին մէջը մնայ : Ըս բանիս վրայ շուտով կըյուս սահառի կարապը, քանզի արդէն շատ տը կարացած է : Ըրծիւը տեսնելով իր որսին դժէ կտրիլը, իր ճանկերովը անոր թևին

տակի կողմէն խոտորնակի դարնելով՝ գետին եզերքը կըձգէ զանիկայ :

Հիմա կըտեսնուի աս գազան թռչունին անգութ ոգին, որ ուրախանալով իր ըրած որսին համար, կըղնէ իր զօրաւոր ոտքերը անոր վրան, և խորունկ կըվիրաւորէ անոր սիրտը իր ճանկերովը : ուրախութեան ձայներով կըկանչէ եղ արծիւը՝ որ մինչև ան կէտը իր ընկերին շարժումները կընկատէր միայն և չէր օգնէր անոր : վասն զի վստահ էր որ անիկայ կարող է գործը գլուխ հանելու : Բայց հիմա կիջնայ հոն, և երկուքը մէկ տեղ կըսկսին ան վաղած արիւնովը կշտանալ :

Ընթացիկ լուսնային յայտնիք :

Ըս ժողովին պատմութիւնը՝ Ընթացիկ յայտնիքներուն ժեհորդ գլուխը կը գտնուի, որ եղաւ Երուսաղէմի մէջ, հաւանականաբար յամի հետուն 52 կամ 53ին, այսինքն Վրիստոսի խաչուելէն քսան տարիի չափ ետքը : Ըս ժողովին պատմաւոր ան հակառակութիւնն էր՝ որ Սոփիսական օրինաց Խարարողութիւններուն պահուելուն վրայով ելաւ : Հեթանոսութենէ ու Հրէութենէ դարձող քրիստոնէից մէջ : Վրան զի առ հասարակ Հրէայ քրիստոնէաները՝ իրենց քրիստոնէութեան դաւանալէն ետքն ալ՝ տակաւին Հրէական արարողութիւններուն շատերը կըպահէին : Թէպէտև զի տէին թէ ծիսական օրէնքը՝ Վրիստոսով կատարուած լմնցած էր : Ընթացիկ բնակաւնաբար սատիկ յարեալ էին աս կանոնապահութիւններուն : և յիշաւի աս արտաքին ծէսերը անվնաս պիտի ըլլային, թէ որ ատ մարդիկը անոնց պատճառովը Վրիստոսի աւետարանը խանգարած չըլլային : Բայց մարդիկ միշտ յօժարութիւն մը ունին, արտաքին անտարբեր բաները՝ հարկաւոր բաներու պէս բռնել : որ այսպէս՝ քրիստոնէական ազատութիւնը կըվերցունեն, քրիստոնէական ճշմարտութիւնը կապականեն, և երկպառակութիւն ու խռովութիւն կըմտցունեն եկեղեցիին մէջ : Ըրդ՝ Հրէայ քրիստոնէաներէն ոմանք շուտ մը սկըսեցին հաստատել թէ Սոփիսական օրինաց կանոններուն պահպանութիւնը՝ փրկուելու համար հարկաւոր է, հակառա-

կելով Հեթանոսութենէ դարձողներուն հետ , վասն զի անոնք չէին պահէր ան կանոնները : Ընոնցմէ մէկ քանին Հրէաստանէն Ղնտիոք իջան , (Վարձ . ԺԵ . 1 .) ուր տեղի եկեղեցին՝ Հրէայ ու Հեթանոս հաւատացեալներէն բաղկացած մեծ խումբութեան մէջ ձգեցին , իրենց հնարած վարդապետութեամբը : Պօղոս և Ռաւնաբաս առաքեալներուն հոն գտնուին ալ բաւական չէր ան խումբութիւնները դադարեցուները : Կերևայ թէ աս սուտ վարդապետները՝ չուզելով մտիկ ընել Պօղոսին և Ռաւնաբասին , կը հաստատէին թէ մէկալ առաքեալները իրենց կարծիքին համաձայն են : Ուստի աս նիւթը մէկ մեծ բան մը ըլլալուն համար՝ միաբանեցան որ Ղաաքելոյ և երէցներուն յանձնեն զանիկայ , և անոնք վճռեն Երուսաղէմի մէջ : Ուստի որոյ Պօղոս և Ռաւնաբաս Եկեղեցիին մէկ քանի անդամներուն հետ Երուսաղէմ խորհուրդեցան , ան իրենց յանձնուած գործը անոնց առաջարկելու : Համար 2 : Պօղոս կը տեղեկացունէ մեզ՝ Վաղատացեաց թղթոյն մէջ (Խ . գլ . 1—10 .) (որ շատ հաւանական է թէ աս ղիպուածին կը վերաբերի ան) , թէ նախ առաքելոյ և եկեղեցիին գլխաւոր մարդոցը առանձին պատմեց , հեթանոսաց մէջ իր վարդապետութիւնը և աշխատութիւնները , և թէ Յակովբոս Պետրոս և Յովհաննէս իմանալով Մատթէոյ՝ անոր ձեռքով գործածները , հաւանութիւն տուին որ անոնք Հեթանոսներուն քարոզելու երթան , բայց իրենք թիւատուածներուն , միայն աս դաշնադրութիւնը ընելով՝ որ Հեթանոսութենէ դարձող քրիստոնեաները՝ Երուսաղէմի մէջ եղած աղքատ սուրբերուն (այսինքն քրիստոնեաներուն) մարմնաւոր կարօտութիւնները յիշեն : Եւ այն առիթներ Պօղոս ու Ռաւնաբաս , Հեթանոսներուն մէջը հերքող կատարած գործքին համար տուած վկայութիւնովնին՝ մեծ ուրախութիւն պատճառեցին բոլոր եղբարց մէջ : Համար 3 , 4 : Եւ հիմա Գարիսեցիներէն դարձի եկողներուն մէկ քանին ելան և կը պնդեն թէ Հեթանոսները պէտք է որ Ղուտարանին հետ թիւատուութիւն ալ ընդունին . և կը պնդեն թէ Տիոտոս ալ՝ որ Յոյն էր ազգաւ , և որ Պօղոս իրեն հետ աւեր էր ,

պէտք է որ թիւատուի : Բայց Պօղոս բնաւ ամենեւին չէր հաճեր աս բանը ընելու (Վարձ . Խ . 5 .) (Թէպէտև ուրիշ անգամ մը Հրէից նախապաշարման դէմ պարտապարտեղը դայթակղութիւն չտալու համար , Տիմոթէոսը թիւատուել տուաւ՝ որուն մայրը Հրէայ էր , ու հայրը Յոյն . Վարձ . ԺԶ . 1—3 .) վասն զի Գարիսեցիները , որ կը պնդէին թէ փրկութեան համար թիւատութիւն ալ հարկաւոր է , թէ որ Պօղոս հաւանութիւն տար անոնց ըսածին , յայտնի պիտի ցուցնէր թէ փրկութիւնը միայն հաւատքով չէ , և ոչ պէս ուրիշ աւետարան մը քարոզած պիտի ըլլար : Վարձ . Թ . 8 , 9 :

Եւ ամենահարկաւոր խնդիրը որոշելու համար , առաքեալները ու երէցները քրիստոնեայ հաւատացեալներուն ամենուն հետ կամ գոնէ անոնցմէ շատերուն հետ (Համար , 12 , 22 , 23 .) մէկ տեղ գալով՝ ժողով մը ըրին : Հետ մը բնութիւններ ըլլալէն ետքը , ոտքի վրայ ելաւ Պետրոս (Համար 7) և պատմեց թէ ինչպէս Մատթէոս ղենքը ընտրեց էր , Ղուտարանը նախ Հեթանոսներուն քարոզելու , և իր աշխատութիւնը մեծ յաջողութիւնով օրհնեց էր հաւատքով մաքրելով անոնց սրտերը , և Սուրբ Հոգին բաշխելով անոնց՝ ինտոր որ Հրէից ալ : « Ուստի , կըսէր Պետրոս , ինչո՞ւ Մատթէոս կը փորձէր , աշակերտներուն վերջ անանկ լուծ մը ղենքով , որ անիկայ ոչ մեր հայրերը՝ ո՛չ ալ մենք կրցանք վերցունել » : Եւ աւարտեց իր խօսքը ըսելով , թէ իրենք Հրէայ ըլլալով՝ թէև զայթակղութիւն չտալու համար՝ Սոլիստական գրոց մէջի ծէսերը կը պահէին երբեմն , տակաւին փրկութեան համար պարտաւոր էին միայն հեր Յիսուսի շնորհացը ապաւինել , ճիշդ հեթանոսներուն պէս՝ որոնք երբեք չպահեցին ան արարողութիւնները , և թէ հետեւեալ փրկութիւնը ամենեւին մէկ ծիսական օրէնքէ մը կախում չունի : Պետրոսի աս կատարեալ վկայութիւնը Պօղոս և Ռաւնաբաս ալ հաստատեցին շատ փաստերով , և պատմելով թէ Մատթէոս ինչ նշաններ ու հրաշքներ ըրեր է հեթանոսներուն մէջ իրենց ձեռքովը : Համար 12 : Եւ ատեն Յակովբոս (Համար 13) հաստատեց անոնց բանը Հին Կտակարանի մարդարէ ,

ներէն, և ցուցուց թէ պէտք չէ ներել չեթանոսներէն դարձողները անանկ խօսքերով որ Լստուծոյ շնորհացը անսրբանք կըլլան, և փրկութեան համար Վրիստոսի բրած քաւութեան տեղը, մարդկային գործքերէ կախում ունենալ կըսորվեցունեն։ Սխալն թէ պէտք է յորդորուին ետ կենալ՝ Կախ՝ Կուոյ աղտեղութիւններէն, զոր ան բաներէն՝ որոնցմով պիտի երևնային թէ կուապաշտութեան հաղորդ կըլլան։ Լըկորդ՝ Կոունրկութենէ, որուն որ գրեթէ կուապաշտութեան պէս շատ ենթակայ էին։ Լըրորդ՝ Խղզուած կենդանիներէն ու ալիւնէն, որ այսպէս կարող ըլլան բարեկամական հաղորդակցութիւն ունենալու շրէից հետ, որոնց աս բաները արգելուած և գարշելի էին։

Յակովբոսին աս խորհուրդներուն՝ բոլոր ժողովը միաբանեցան։ Թէպէտև առաջ շատ տարբեր դատումներ կային, բայց կերևայ թէ Սուրբ Հոգիին առաջնորդութեամբ բոլորը մէկ միտքով եղան, և ժողովին վերջանալու ատենը անմիաբանութեան ձայն մը չսուեցաւ։ Կամակ մը գրուեցաւ ու խրկուեցաւ Լնտիոքի ու Սիւրիայի և Կիւլիկիայի եկեղեցիներուն՝ Հուդայի և Շիղայի հետ, որոնք իբրև դեսպան Լըրուսաղէմի եկեղեցիին կողմանէ՝ Պօղոսի և Սաւնաբասի ընկերութեամբը գային ու մեծ ուրախութիւն տուին բոլոր չեթանոսութենէ դարձողներուն. որովհետև իրենց տարած նամակը անոնց Վրիստոսեական ազատութիւնը կը հաստատէր։ Լուկ. 22—31։ Սինք չեմք գիտեր թէ շրէից հաւատացեալներուն մեծ մասը ի՞նչ զգացում ունեցան ան նամակին վրայով, բայց անշուշտ անոնցմէ շատերը հնազանդեցան, և իրենց չեթանոսութենէ դարձող եղբայրներուն հետ ուրախացան։ Բայց յետոյ շուտով երևեցաւ մարդկային տկարութեան մէկ ողբալի օրինակը՝ մինչև անգամ սրբազան առաքելի մը վրայ։ Պետրոս (Կաղ. ք. 11—21) Լնտիոք դացած ըլլալով, առջի բերանը չեթանոս քրիստոնեաներուն հետ համարձակ ընկերացաւ և անոնց հետը կերակուր կերաւ, բայց ետքը երբոր Հակովբոսին բովէն բանի մը նախանձախնդիր շրէութենէն դարձողներ եկան, ինքզինքը

ետ քաշեց անոնց ընկերութենէն, և այսպէս անոնցմէ մեղադրուելէն վախճալով ժողովին մէջ իր հաճութիւն տուած բանը ուրացաւ և մերժեց ան մարդոց ընկերութիւնը՝ զորոնք Վրիստոսով իրեն աշակերտակից ըլլալ խոստովանեց եր։ Լս ընթացքս սաստիկ կեղծաւորութիւն էր։ Իր օրինակը՝ երևելի տպաւորութիւն մը ըրաւ ուրիշներուն, որոնք իրեն հետ կեղծաւորեցան, և վերջապէս Սաւնաբաս անգամ խոնարհեցաւ անոնց կեղծաւորութեանը, և աւետարանին ճշմարտութիւնը երեսէ ձգուելու վտանգին մէջն էր, ան նոյն անձանց ձեռքը՝ որոնք մինչև ան ատենը աշխարհի մէջ անոր պարագլուխը սեպուած էին։ Իմաստուն և բարի մարդոց ասանկ տկարութիւնները՝ յայտնի կըրցուցնեն թէ աշխարհիս մէջ քրիստոնէական ճշմարտութիւնը՝ Լստուած միայն կը պահպանէ։ Պետրոս երբոր Վրիստոսի Հոգիովը զօրացած էր՝ կրցաւ կապերու, ծեծի և մահուան մէջ անգամ Վրիստոսի անունը ու ճշմարտութիւնը խոստովանել։ (Կաղ. ք. 41—42 և 43.) Բայց հիմա երբոր բանը իրեն միայն մնաց՝ կրցուցնէ թէ ինքը ան նոյն Պետրոսն է, որ երբեմն ուրացաւ իր Սարդապետը՝ երգումով ու անհեծքով։ Լս դիպուածին մէջը՝ շարժեց Տէրը Պօղոսի սիրտը, որ ելէ հրապարակաւ և արիաբար յանդիմանութիւն մը տալ Պետրոսին, և այսպէս Լեւոտարանին ճշմարտութիւնը պաշտպանէ։ Լըրոր տեսաւ թէ Պետրոս «Լեւոտարանին ճշմարտութեանը մէջ շնորհ չէր թար» և գիտնալով թէ ինքը իշխանութեան կողմանէ «Սէկ բանով մը պակաս չէ երևելի առաքեալներէն», (Խ Կաղ. ք. 25.) փոխանակ Պետրոսին ըրածին հաւանութիւն տալու, «անոր երեսին գէմ կեցաւ. որովհետև անիկայ մեղադրուելու էր»*։ Լնտարակոյս Պետրոս հեղութեամբ կրեց աս յանդիմանութիւնը, թէ և իրեն անպատուութիւն մըն էր, և խոստովանեցաւ իր սխալները ու հրաժարեցաւ անկից. և ասանկով՝ յարմար արգելք մը գրուեցաւ փարիսեցոց խմորին աճմանը դէմ, Լեւոտարանին ան

* Հայերէնը կըսէ, «Իբր թէ մեղադրուելու էր»։ Իսկ Յայն բնագրին մէջ «Իբր թէ» բառը չկայ։

մահաբեր և ոխերիմ թշնամիին, որ միշտ ղանազան եղանակներով պատրաստ է ճշմարտութեան լոյսը նաեմացնելու ու քրիստոնէական խաղաղութեան և կենաց հիմք քակելու :

Ըստ պատմութեանս վրայով հետեւեալ ծանօթութիւնները կընշանակեմք :

Ա. Աս ժողովը եղաւ, երբոր Վորկտակարանի շատ մասերը տակաւին գրուած չէին. և այսպէս դեռ հաւատոյ կատարեալ կանոն մը տրուած չէր եկեղեցիին :

Բ. Աս ժողովը եղաւ, չէ՛ թէ իրենց խեղճով, Վրիստոսի եկեղեցիին կառավարութեանը համար՝ նոր օրէնքներ հնարելու, հապա միայն փրկութեան պայմաններուն վրայով լուստարանին ճշմարիտ վարդապետութիւնը քննելու և յայտնելու համար :

Գ. Աս ժողովին մէջ Լստուածային ազգեցութիւնով շնչուած առաքեալներ կային, որոնք Սուրբ Հոգիէն ընտրուած էին՝ Սուրբ Գրոց հատուածները գրելու, և անսխալ առաջնորդուած էին ճշմարիտ վարդապետութիւնը սորվեցունելու :

Դ. Ժողովոյն վճիռը աներկբայ ուղիղ ըլլալուն, և Լուստարանին զլխաւոր ճշմարտութիւններուն վերաբերելուն համար, Սուրբ Գրոց մէկ մասը եղաւ : Վանդի Լստուածոյ կամքն ան էր որ Սուրբ Գիրքերը՝ փրկութեան համար ամէն հարկաւոր բաները պարունակէին :

Ե. Երուսաղէմէն դուրս ուրիշ տեղէ մը բնաւ մէկը չխրկուեցաւ աս ժողովին, բաց ՚ի Լնտիոքէն, ուր որ ծագեր էր ան հակառակութիւնը՝ որ աս ժողովին պատճառը եղաւ :

Զ. Աս ատենա Լրուսաղէմ գտնուող առաքեալներէն զատ, ան եկեղեցիին երէցները և բոլոր ուրիշ եղբայրներն ալ աս ժողովոյն անդամ էին. և յայտնապէս մեծ բազմութիւն մըն էր, քանզի երկուստան համարին մէջ անոնք «Բազմութիւն» կոչուած են, և 22 համարին մէջ բոլորած է ան ժողովին համար, թէ «Լն ատենը առաքեալներուն և երէցներուն բոլոր եկեղեցիին հետ աղէկ երեւեցաւ որ», և 2 :

Է. Աս ժողովոյն վճիռը բոլոր բազմութեան միաբան վճիռն էր, ու չէ թէ

մէկ մարդոց կամ քանի մը մարդոց վճիռը : Սմանք կարծեցին թէ Յակովբոս առաքեալ իշխանական վճիռ մը ըրաւ, և մնացածները միայն հաւանութիւն տուին : Ըստ կարծիքը հաստատելու համար, Հայերէն թարգմանուած «Իսա—ն—ս իսեպէ» : Յունական (Κρυω) բառը՝ (անոնք կը հասկընան «Լր—ս—ն—ս») : Բայց ասիկայ յայտնի սխալ է, քանի մը պատճառներու համար : (1) Լն բառը՝ թէպէտ շատ անգամ լն—ս կընշանակէ, բայց շատ անգամ ալ կը գործածուի աս նշանակութեամբը. «Լս—ս—ն—ս է, և նա յայտնաւ իսեպէ» : (2) Թէ որ միայն Յակովբոս ըրաւ վճիռը, ուրեմն կը հետեւի թէ անիկայ գերագոյն իշխանութիւն մը ունէր Պողոսէն, Պետրոսէն և Յովհաննէսէն, որոնք ամէնն ալ ժողովոյն անդամներն էին : (3) Վ ճշմարիտ թուղթը որ խրկուեցաւ եկեղեցիներուն, բոլոր ժողովոյն անուամբը խրկուեցաւ, չէ թէ Յակովբոսի կամ միայն ուրիշ մէկու մը անունովը. «Առաքեալներ ու երէցներ և եղբայրներ, կը խրկեմք որոշոյն» : Լուսա . 23 : «Լնչուր աղէկ երեւցաւ Հոգին Սուրբին ու մեզի ալ», ցոյց մեզի առաքեալներուն, երէցներուն և եղբայրս : Լուսա . 28 : Կարելի է թէ Յակովբոս ժողովին նախագահն էր. որովհետեւ իր առաքելական պաշտօնը Լրուսաղէմի մէջ վարելու էր, որ ատեն միւս առաքեալները, ըստ մեծի մասին ուրիշ տեղեր կաշխատէին. բայց թէ որ նախագահ եղած ըլլար ալ նէ, աս բանս իշխանութեան մասին զլխաւորութիւն մը չէր ընծայեր իրեն :

Ը. Աս պատմութեան կըսորվիմք նաև փրկութեան ճշմարիտ վարդապետութեանը ինչ ըլլալը. թէ՛ անոր մի միայն աղբիւրը «Յիսուս Վրիստոս մեր Տէրոյն շնորհքն է», անոր մի միայն միջոցը ան «հաւատքն» է, որ սիրտը կը մաքրէ» : Լուսա . 9, 11 : Պողոս աղէկ կը բացատրէ ասիկայ իր Պետրոսի ըրած յանդիմանութեան մէջը. «Լնչուր որ մենք բուն Հրէայ եմք, և չէ՛ թէ Հեթանոսներէն մեղաւորներ : Ըստ գիտեմք՝ որ մարդ օրէնքին գործքերէն չկրնար արդարանալ, միայն թէ Յիսուս Վրիստոսի հաւատքէն. մենք ալ Յիսուս Վրիստոսի հաւատաւինք՝ որ արդարանանք Վրիստոսի

հաւատքէն, և չէ՛ թէ օրէնքին գործքէրէն. որովհետեւ օրէնքին գործքերէն մէկ մարմին մը պիտի չարգարանայ՝: Վաւ. Բ. 15, 16: Հոս արդարութեան մի միայն հաւատքէն ըլլալ ցուցուած է: Ինչաւ օրէնքին գործքերը չեն կրնար ձեռնադրու ըլլալ անոր, ուր ընդ հակառակն՝ անոնք արգելք ալ կրնան ըլլալ անոր, երբոր մարդիկ կարգիլն մի միայն Վրիստոսի նախէն: Արդարանալու համար միայն հաւատք պէտք է և չէ թէ ուրիշ բան. բայց կրնա՞նք արգարացած ըլլալ, և մեղքի մէջ մնալ. քա՛ն լիցի. Վրիստոս մեղաց պաշտօնեայ չէ (Հաւ. 17), և թէ որ մեր քակած բաները նորէն շնորհու ըլլամք, յանցաւոր կը գտնուիմք. պէտք է որ մեղքէն հեռու ըլլանք և Մատթոյ ապրինք: Հաւ. 19: «Իայց ես որ հիմա մարմնովս կապրիմ նէ՛, Մատթոյ Որդւոյն հաւատքովը կապրիմ, ան՝ որ զիս սիրեց, ու իր անձը ինծի համար մատնեց՝: Հաւ. 20: Բռանց հոգեւոր կեանք ունենալու, չեմք կրնար հոգեւոր պարտաւորութիւն կամ բարի գործք ընել. բայց հոգեւոր կեանքը՝ Վրիստոսի վրայ եղած հաւատքէն յառաջ կուգայ. հաւատքը՝ «սիրտը կը մտնէ»: Սրտի մաքրութիւնը և բարի գործքերը՝ արգարացուցիչ հաւատքին պտուղները ու մի միայն վկայութիւններն են, որոնք իբրեւ հարկաւոր պայման, արդարանալէն առաջ չեն երթար, այլ իբրեւ հարկաւոր պտուղ անոր ետեւէն կուգան: Եւ իսկ պէտք է որ մենք հաւատանք ու արդարանանք, և ետքը պիտի սիրենք զՄատթոս, ու մաքուր ըլլանք սրտիւ, և բարի գործքեր գործենք:

Թ. Հոս կը տեսնենք թէ ի՞նչպէս խնամով պէտք է զգուշանանք ան ամէն բաներէն, որոնք՝ միայն հաւատքով արգարանալու վարդապետութիւնը կրող արարուածներն:

Մտորութիւն բաներու մէջ կրնամք ուրիշներուն նախապաշարմունքին և տկարութեանը զիջանիլ՝ անոնց զայնքովութիւն չտալու համար, բայց թէ որ խիստ պզտիկ և ըստ ինքեան անմեղ բան մը իբրեւ հարկաւոր փրկութեան պահանջուի մեզմէ, որն որ Վրիստոս հարկաւոր պայման դրած չէ, ամենեւին հրաման չունիմք ան բանին զիջանելու: Օրորինակ՝ Պողոս յօժար էր Հրէի

պէս ըլլալ Հրէաներուն հետ, և ամենուն հետ ամէն բան ըլլալ, որ կարող ըլլայ Մատթոսին կողմը շահել զանոնք. (Խ. Գր. Թ. 19—23) ու երբոր զայնքովութիւն էր Հրէից՝ Տիմոթէոս (Հրէայ կնկան մը զաւակը) անթիւստ տեսնել, Պողոս շուտ մը թիւստել տուաւ: Իայց երբոր սուտ եղբայրները կը պնդէին Տիմոսի թիւստուիլը՝ իբրեւ հարկաւոր բան իր փրկութեան, Պողոս ամենեւին մոռիկ չըրաւ անոնց, որ Մատթոսին ճշմարտութիւնը հաստատմայ: Վաւ. Բ. 5: Բայց զի պուշտեմէն մէջ զիջանիլ, շնորհքով՝ ու չէ թէ գործքով փրկութեան մեծ վարդապետութիւնը պիտի խանդարէր: Վանդի երբոր ետ քաշուեցաւ Պետրոս Հեթանոսութենէ դարձողներուն հետը կերակուր ուտելէն, ան ընելով կը ցուցնէր թէ ան մարդոցը Վրիստոսի վրայ հաւատք ունենալը միայն բաւական չէր, այլ նաեւ պէտք էր իրենց թիւստութիւն: Ուստի Պողոս ըսաւ՝ թէ իր ընթացքը «կեղծաւորութիւն» էր, և «չէ թէ Մատթոսին ճշմարտութեանը մէջ չե՛ տակ երթալ»: Դողովն ալ գրեց թէ ան սուտ վարդապետները՝ Մտորութիւն եղբայրները իրար անցուցեր են անանկ «խօսքերով որ անոնց անձերը պիտի խախտէին»: Հաւ. 24: Սակայն աս ուսուցիչներուն պահանջմունքը ի՞նչ էր. չէ՞ որ միայն անանկ մէկ արարողապահութիւն մըն էր, որ Մատթոսը՝ մինչեւ Վրիստոսի մահը, իբրեւ պարտաւորութիւն մը դրած էր՝ բոլոր իր ժողովրդոցը վրայ. և որն որ Մատթոսը ընաւ չէր արգելիլ, և առաքեալները և Հրէայ քրիստոնէաներն ալ ըստ մեծի մասին տակաւին կը պահէին: Եւ յոռ ամենայնիւ Սուրբ Հոգին կրէ՛ թէ անիկայ հարկաւոր բան սեպել՝ Մատթոսին կործանումն է, և անոնք որ կը պատուիրեն զանիկայ պահել, մարդոց հոգիներուն խախտողներն են: Ուրեմն թէ որ Մատթոսը մտաւ արարողութեան մը նայելով ասանկ է, որ չափ առաւել ևս մարդոց հնարած բաներուն նայելով: Տէ՛ն Յայր. Ի. Բ. 18,

19:

Վրիստոսէն վրայ բնաւ ահա մը չձածկեր որ անիկայ հաւատքով ծիածան մը չճարէ հոն:

Այսպէս յիշարանոցը : Թիւ Բ

Ենթադնեմք Շտեմորանիս մէջ ծանուցինք Սիւսպետ Լաճանգաց Այսպէս յիշարանոցին շնորհաւորին և անոր մէջի բազմապիսեանք վաղաք, հիմա հաւաքեալ իրն շնորհաւոր տաւաներիւ նշանաւոր դիպաւ ծանուցիւ պատմութիւնը յիշարանոցին տարեկան յուցակէն քաղելով :

Լաւ ջինքը կըսեն յիշարանոցի գործաւորները, յիշարանոցը բերուելէն առաջ քան ծանուցի տարի բանտի մը մէջ գոցուած պահուել է, և առ բոլոր ատենն առանց անկողնելու մնացել է . բայց յիշարանոցը բերուելէն ի վեր սկսեց հանգարտիլ և հիմա իր առողջութիւնը արդէն է . աղէկ կը հագուի, շատ մաքուր կը պահէ իր սենեակը և անկողինը, և թէպէտ քանի մը նիւթերու վրայով բոլորովին ապուշ է, բայց ընդհանրապէս հանգարտ է, ընկերասէր, և բոլորովին հնազանդ : Եւ թաւթը երկու անգամ լնքողներ կ'ածիլէ . տասներկու հոգիի հետ սեղան նստած կերակուր կուտէ, մէկ պահապանի մը հետ դուրս կ'ըլլէ կրպորտի գիւղին մէջ կամ բաց տեղուանքը : Եւ անձը մարդասպանութիւն ըրած էր :

Երկրորդը որ ինքն ալ մարդասպանութիւն ըրած էր, տասներորս տարի բանտարկուած մնացել է . յիշարանոցը բերուելուն մերկ էր, իր մազերը և մօրուքը շատ երկնցիկ էին . և իր մարմինը այնպէս աղտոտած սկսած էր ածուխի փոշիով, որ քրտնը նայողը կարող չէր անոր ճերմակ կամ սև ըլլալը որոշելու . իր սատակի պաշտպան ձայնով բոլոր դրացիները կը ձանձրացունէ եղեր, և շատ վնասակար ու կատաղի մէկը սեպուած էր : Երբոր յիշարանոցը եկաւ, մէկ նոր հանդերձ մը հագած լրջով, բերողները զգուշացուցին որ վրայէն հանեն ան հանգերձը և պահեն, հաստատելով թէ երկու ժամ չքաշած պիտի պատուտէ : Ինչ և իցէ ասիկայ ալ յիշարանոցին բարեկարգ կառավարութեամբ սորվեցաւ աղէկ հոգ տանիլ իր հագուստին, և երկու տարի է որ շարունակ լաթ կը հագնէ, աղէկ անկողինի մը մէջ կը ննջէ, կերակուրի ատեն սեղան կը նստի, հանգարտ է և կը թուած, թէ և տակաւին խելագար է :

Երրորդը մէկ ծերունի մըն է Կոթանա

սուն տարեկան կամ աւելի, որ քսանըհինգ տարի շղթայով կապուած մնացել է, և ան նոյն ատենին մէջ միայն մէկ անգամ մը քակուել է իր շղթաներէն : Եւ անձը յիշարանոցը գալէն ի վեր շատ ատեն է որ խիստ հանգարտ և քաղաքավար մէկը եղաւ, և աղէկ կ'ընդհանրութիւն մը ունի . թէպէտ բոլորովին խելագար է, այսուամենայն իր սենեակը կարգաւորեալ կը պահէ և տասներեօթը հոգիի հետ սեղան նստած կերակուր կուտէ, առանց մէկ անկարգութիւն մը ընելու :

Չորրորդը կին մըն է . ասիկայ այնքան ատեն կարճը շղթայով մը կապուած մնացել է որ կէս մէջքէն վար ամենեւին չէր կրնար գործածել, և շարունակ դոյ տեղ մը մը նալէն իր առողջութիւնը մեծապէս վնասել է : Հիմարանոցին մէջ իր առողջութիւնը նորէն ստացաւ . կամայ կամուց անդամներուն գործութիւնը տեղը գալով առանց դժուարութեան սկսեց քալել, վերջապէս խելքը գլուխը եկաւ և կարող եղաւ իր ապրուստը ճարել, և հիմա իր աղքատի ներուն հետն է :

Հինգերորդը մեքենագործ մըն է որ վեց տարի գոց տեղ մը պահուած մնացել է . ասիկայ ալ մարդ սպաններ է . և թէ որ յիշարանոցը չը ինուէր, կարելի է որ բընաւ իր բանտէն դուրս ելելու չէ եղեր : Հիմա առ անձը աշխատասէր մեքենագործ մըն է, ժամանակին մեծ մասը իր արհեստը բանելով կանցունէ, յաճախ կը կարգայ իրեն տրուած Լստուածաշունչը և զրոյ գիրերը . չափազանց ուրախ է որ իրեն համար անանկ տեղ մը շինուել է, և ամէն ատեն կ'օրհնէ յիշարանոցի հիմնադիրները և գործակալները, ան բարեկարգութեանց համար որ հոն տեղ կը լայ թէ իրեն և թէ իր ընկերներուն . դուրս կ'ըլլէ կրպորտի և շատ անգամ եկեղեցի կը թայ :

Վեցերորդը տասներեօթը տարի գոց տեղ մը պահուել է յիշարանոցը բերուելէն առաջ : Եւ առ վտանգաւոր և կատաղ է եղեր . շատ անգամ շղթաներով կը կապէին, թէ և հաստատ բանտի մը մէջ էր . միշտ կը պուռայ և անանկ վնասներ կընէ եղեր որ ներսէ ներս գոց տեղ մը կը պահէին : Հիմա աղէկ կը հագուի, խելք է և

Թէպէտ երբեմն կը գրգուրէ, բայց ընդհանրապէս պարկեշտ և հանդարտ է: Ասիկայ սպասաւոր կանանց օգնութիւն կընէ՝ գետինը լուարով, ջուր քաշելով, կերակուր եփելով և ուրիշ տառնց պէս տնական ծառայութիւններ ընելով: Աս ալ մարդասպանութիւն ըրած էր:

Եւթներորդը՝ կատաղած խելագար մըն էր որ շատ տարիներ շղթաներով կապուած և գոց տեղ մը մնալէն ետև թող տուեր են որ տեսնեն Թէ ինչ կընէ: Ասիկայ աղաւթութիւն գտածին պէս՝ շիտակ կը վաղէ իր եղբորը վրայ կըսպաննէ զանիկայ, և յետոյ կը վաղէ իր քրոջը ետևէն որ ան ալ սպաննէ, և գուցէ պիտի սպաննէ եղբր Թէ որ շուտով չհասնէին չքունէին զննքը: Կոյ բանտի մը մէջ պահուած ատենը մերկ էր և աղտոտ. բայց հիմա մաքուր կը հագուի, և իր անձը մաքուր կը պահէ և հանդարտ է, ուրիշներուն հետ կը խառնուի կընկերանայ:

Ութերորդը կին մըն է, որ տասը տարի առանց հանգերձի մնացեր է. չափազանց աղտոտ և գէշ է եղեր. հիմա զոգտաւ կը կը հագնի, իր անձը մաքուր կը պահէ. շատ ուրիշներուն հետ սեղան նստած իր կերակուրը կուտէ. նմանապէս կարեր կը կարէ և հիւսուած բաներ կը շինէ. ասիկայ ատեն ատեն կը կատողի, բայց առանց դժուարութեան կամ խստութիւն բանեցունելու կը սանձուի:

Իններորդն ալ կին մըն է՝ որ շատ աղտոտ է եղեր, երկու տարի հանգերձ չէ հագեր, և նոյն ատենը աղտոտ տեղ մը բան տարկուած մնացեր է, հանգստութեան վերաբերեալ ամէն բանէն զուրկ, և ինչ որ իրեն տրուէր կտոր կտոր կընէ եղեր: Հիմա մաքուր կը հագուի, քիչ մը կը գործէ, սեղանին վրայ կերակուր կուտէ ընկերութեամբ. շատ գեղեցիկ եղանակով մը կերգէ երբոր մէկը խնդրէ, և զրեթէ միշտ քաղաքավար է և զուարթ:

Տասներորդը՝ ութը տարուան խելագար մըն է, որ զրեթէ բոլոր աս ժամանակը բանտի և վանդակի մէջ անցուցեր է: Ասիկայ պզտիկ տղայ մը սպաններ է օրոցին մէջ զնայած ատենը անոր կոկորդը կտրելով, և նոյն ատենը կացինով մը ծեր մարդու

մը վրայ յարձակուեր է. կըսուի Թէ հոս գալէն առաջ շատ թշուառ վիճակի մը մէջ է եղեր: Հիմա գեալ խելագար է բայց զուարթ. իր սենեակը և անկողնը աղէկ կը պահէ, կանոնաւորապէս սեղան կընտի, իր ատենին մեծ մասը կարդալով և ընկերներուն հետ խօսելով կանցունէ, և քիչ մըն ալ կաշխատի:

Ճանրորդ. ասիկայ գէշ խենթ մըն էր հոս բերուած ատենը. մեզի բերողները ըսին Թէ շատ կատաղի և վտանգաւոր խենթ մըն է. յիմարանոց մտած ատենը աղտոտ էր և զրեթէ մերկ: Հիմա մաքուր է, հանդարտ, վրան կը հագնի, և կերակուրը ուրիշներուն հետ կուտէ. շատ զուարթ կեանք մը կանցունէ և օգուտ ալ կընէ. ամէն օր յիմարանոցէն դուրս կըրթայ ուրիշներուն համար վարձքով փայտ կը կտրէ, և:

Ճերորդը մէկ խելագար մըն է որ մարդասպանութիւն ընելուն համար վեց տարի բանտի մը մէջ պահուեր է, և գուցէ իր բոլոր կեանքը հոն պիտի անցունէ եղեր: Աս ալ հոս տեղ վեց ամիսէն ետքը սկսեց աշխատիլ, և չէ Թէ միայն ամէն օր կը բանի, այլ նաև աղէկ հոգ կը տանի պարտեղի և երկրագործութեան վերաբերեալ ամէն բաներուն: Հատ հանդարտ է և իր մէջ պահանջուած բաները շուտով կը կատարէ: Ասոր հաւատարմութիւն կը լայ, և առանց վերակացու մը ունենալու իր գործը կը կատարէ: Հատ անգամ քարմալի եմք տեսնելով յիմարանոցիս խելագարներէն երկուքը՝ որ առանց պահապան ունենալու, մէկտեղ արտը կը հերկին: Առնք երկուքն ալ մարդասպանութիւն ըրած են, և երկուքն ալ մինչև հիմա խելագար են:

Աս տասներկուքին պէս ուրիշ շատեր ալ կան, որոնք ամէն ալ անբժշկելի խելագարներ համարուած էին, բայց հիմա բաւական առողջութեան դարձած են, և կարգադրութիւնը ու մաքրութիւնը պահելու մեծ փոյթ մը ունին: Բայց զխոցելիք որ աս խելագարներէն մէկը՝ երբոր առանձին մէկ տեղ մը դրուելու ըլլայ և քանի մը օր անանկ ձգուի, հանգերձը պատուտելու և մերկ ու աղտոտ մնալու բնութիւնը վերստին կը գառնայ:

Նշանակաւոր օրինակ առաջ լսողութեան :

Երբեմն այնպիսի տալաւորութիւններու ընդունակ եմք, որ թէպէտ շատ ավար են աւանդեալ և որոշակի չեն խնայուիր, բայց միանգամայն բաւական են անոնց գործքերը ընել տալու մեզի՝ որոնք սխալաւոր չեմք կրել նոր խնամալ : Եւ բանիս վրայով հետեւեալ զիտրաւոր կըլտաւոր հաշակաւոր լատիւս մտածեմութիւնը : «Քարիզը վաճառականներէն մէկը՝ կըսէ, որ խիստ հարկաւոր գործի մը համար Սեն-Պէրմէն գացած ըլլալով, մէկ օր մը աս բաղքին փողոցներուն մէկին մէջէն քալած ատենը կընտածէր իր գործքին վրայով, չէրցաւ գալել զինքը ցած ձայնով վաղեմի երգ մը երգելէն, որն որ շատ ժամանակէ ՚ի վեր մոռցած էր : Եւրբ որ քիչ մը աւելի աւաջ զնայ, լսեց հեռուանց որ ան երգը՝ հրապարակին մէջ կոյր մը ջուլակով կընուագէր . ուստի այնպէս կարծեց որ նուագարանին ձայնը հեռուանց առած ըլլալուն թէպէտե քիչ և շատ տկար՝ հեռաւորութեան պատճառով, առանց զգալու՝ իրեն ալ յօժարութիւն մը եկեր էր ան նոյն բանը երգել : Եւ զխորաւոր վրայ՝ շատ անգամ զգոսանք մը ըրած էր իրեն իր ուղած եղանակը թելադրելու՝ գործատան մը բանուոր կնիկներուն, առանց լսել տալու անոնց իր ձայնը : Եւրբոր կըտեսներ որ կըղագարէին աւանդ երգելէն, վերտոնին կըսկէր ցած ձայնով երգել իր ուղած երգը . անոնք ալ գրեթէ միշտ կըհետեւէին իրեն, առանց ըսելու իր ձայնը կամ անոնցմէ մէկը կատարածի մը երթալու աս բանիս վրայ» :

Արտ-Լեւոն պարծիք :

Ատենա լսարայի մէջ Նիզիկացի բնականի մը, երբոր իր սուտ խօսելուն համար կընդդիմանուէր, սաստիկ երգում ընելով ըսաւ, ինչի սուտ է իմ ըսածս, Եւստուած թող յանկարծակի սպաննէ զիս : Եւստու զեռ բերանն էր, իր ձայն կողմին վրայ կաթաւած մը իջնելով նոյն տեղը սեռաւ :

Անր ըրած աղօթքովը կրնամք մեր սրտին ինչպէս ըլլալը հասկնալ :

Ուրիշներուն չոր կամքը այնքան երկիւղաւ լի չէ մեզի, որչափ որ բուն մերը :

Լեւոնիցած խոսիչ :

Հանէյ նաւապետը կըպատմէ թէ՛ իրմօտեւր ըրած մէկ ճամբորդութեանը մէջ, Եւստի մայրաքաղաքէն մինչև սաթի հանքերը շիւքօնկի ձորին, տրեմոնտ հարաւային կողմը Եւստուի երկրին, տեսակ մը ընտանեցած ձուկեր տեսած է, որոնցմէ խիստ շատ կան կըսէ, Վիտաֆիցայի գեղին մօտ, և արգիլուած է գնոնք սպաննելը : «Ինչ որ բրինձ նետու ջուրին մէջը, կըսէ Հանէյ, տեսնէն աւելի ձուկեր՝ որոնց շատը երեք չորս օրոնցաւ երկայնութիւն ունի, ջուրին երեսը կըլնէ, և ոչ միայն բրինձը կտտեն, հապա բերանին ալ կըբանան ու կըլինան անանկ՝ որ ձեռքով ալ ուտելիք տրուի իրենց . նաեւ կը թողուն որ ձեռքով ալ գզուեն իրենց զըլուխը, ինչպէս որ ես ինքնին ասոր փորձը ըրի : Եւ ձուկերը աւելայ չունին, և իրենց գլուխը խիստ մեծ է : Եւ նոյն տեսակէն են ատոնք որ շիւքիները կընկնեն կոնուանին : Եւստուանց նախաճաշիկին ատենը, նաւատինները կանչեցին աս ձուկերը ջուրին մէջ բան նետելով, որ իրենց կերակուրին մասնակից ըլլան» : (Բաղդաւ Կալիպոյի աւստիկան ընկեր . օրագրէն) :

Անրորոն ըզեղէն բաղդարութեանը՝ որիչ Լեւոնիցէն ըզեղէն Լեւոն :

Եւստին բնագէտներուն կարծիքը՝ զոր Եւստատոններ, աս էր, որ մարդուն ըզեղը՝ ամէն կենդանիներուն ըզեղէն մեծ է : Եւստի սխալ կարծիք մըն է . քանզի փիղին ըզեղը խիստ աւելի մեծ է . և ուրիշ շատ կենդանիներ ալ կան, ինչպէս են քանի մը թռչուններ, զոր ճիւղաւոր, շատ փոքր կապիկները և . որոնց ըզեղը՝ իրենց պզտիկութեանը նայելով, աւելի մեծ է քան թէ մերը : Եւստ ուրեմն չէ թէ ըզեղին մեծութիւնն է որով մարդս կըտարբերի կենդանիներէն, հապա Եւստուոյ ան շունչովն է, որ ամենաւարդն Եւստուած փչեց մեր նախահօրը Եւստին երեսը :

Ասալ է ան խօսքը որ կըսեն «Անր կրօնքը պիտի փոխուի» . քանզի կրօնքը մեզ փոխելու է, ու չէ թէ մենք զկրօնքը :

Բեհլուար :